

Борисова О. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

КОНВЕРСІЙНІ МЕТАФОРИ ТА СПОСОБИ ЇХ ВІДТВОРЕННЯ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Стаття присвячена аналізу конверсійних метафор, їх класифікації, способам відтворення у перекладі та аналізу стилістичних прийомів, які застосовуються під час перекладу. Конверсійна метафора – це метафора, в структурі якої є лексема, утворена шляхом конверсії. Конверсійні метафори класифіковано в статті за способом словотворення головного слова-образа (вербалізація, субстантивізація, ад'єктивізація), а також за загальноприйнятими класифікаціями метафор. У статті зазначаються певні закономірності відтворення конверсійних метафор. Вони включають в себе вид перекладацької трансформації та стилістичного прийому, які використовуються під час перекладу.

Ключові слова: конверсійна метафора, вербалізація, субстантивізація, ад'єктивізація, перекладацька трансформація, стилістичний прийом.

Постановка проблеми. Метафора, як відомо, – це один із засобів формування мовної картини світу. Через інтерпретацію одних речей чи характеристик предметів за допомогою інших метафора виконує образотворчі, когнітивні, прагматичні, культурні та інші функції. Мова людини залежить від світобачення та сприйняття, і саме художні тропи, включно з метафорою, роблять її більш емоційною, виразною та красивою.

Однак під час перекладу, беручи до уваги різні мовні картини світу (мови оригіналу та мови перекладу), виникає багато труднощів. І якщо під час перекладу наукових чи публіцистичних текстів збереження метафор не є «життєво важливим» для тексту перекладу, то для художніх текстів переклад метафор набуває особливого значення. У статті досліджуються деякі особливості перекладу метафор у художньому тексті на прикладі роману австралійського письменника Маркуса Зусака «Крадійка книжок» [1] та його перекладу українською мовою, виконаного Наталією Гоїн [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідження та публікації показують, що переклад метафор залишається актуальною проблемою, яка давно цікавить перекладознавців. Серед науковців, що досліджували метафори та їх переклад, варто виділити таких: Н. Д. Арутюнова, В. Г. Гак, Ю. І. Левін, В. П. Москвін, П. Ньюмарк, Дж. Лейкоф і М. Джонсон.

Згідно з теорією П. Ньюмарка, є також така класифікація метафор: звичайні метафори, стерті

метафори, оригінальні метафори та адаптовані метафори [3]. На сучасному етапі вивчення метафор поряд з авторськими також відокремлюють конверсивні метафори. Суттєвий внесок у вивчення перекладу метафор зробили Т. А. Казакова, О. А. Ясинецька, А. Б. Слюсарчук, О. В. Кондратьєва та інші вчені.

Постановка завдання. У статті пропонується огляд особливостей відтворення конверсійних метафор в англо-українському перекладі.

Виклад основного матеріалу. З кінця ХХ с. метафору розглядають як невіддільну належність мови, яка необхідна для комунікативних, номінативних і пізнавальних цілей. У стилістиці метафору прийнято ототожнювати з метафоричним порівнянням, алегорією та персоніфікацією.

Варт зазначити, що розглядають метафору загальномовну та індивідуально-авторську. Загальномовні метафори – такі, які відтворюють ті переносні значення, що широко поширені у розмовній мові та будуть зрозумілі майже кожному, тоді як індивідуально-авторська метафора створюється лише в контексті певних художніх творів. Саме з останнім типом метафори ми маємо справу, характеризуючи англо-український переклад конверсійних метафор роману Маркуса Зусака «Крадійка книжок».

Конверсійна метафора – це метафора, в структурі якої є лексема, утворена шляхом конверсії. Найчастіше трапляються метафори, утворені шляхом конверсії, таких типів: 1) N → V (верба-

лізація) – ця модель вживається найчастіше, адже вона є найбільш продуктивною в англійській мові; 2) $V \rightarrow N$ (субстантивізація) – ця модель також є досить продуктивною; 3) $N \rightarrow Adj$ (ад’ективізація).

Дуже важливою особливістю є те, що конверсія не обмежується одним лише використанням основ слів (*clean* → *to clean*), вона все частіше поширюється на лексеми з морфологічної структурою різного ступеня складності, наприклад композити. Лінгвісти зауважують, що в певних випадках базою для утворення конверсії можуть слугувати навіть словосполучення чи цілі речення. У романі «Крадійка книжок» читач неодноразово натрапляє на конверсійну метафору, яка утворилася саме від словосполучення, наприклад: “*to heal Hitler somebody*”. Мовознавці підкреслюють, що така тенденція до багатокомпонентних структур як основи для творення конверсії стає провідною [4].

Конверсійним метафорам притаманна ціла низка особливостей, які виділяють їх серед інших, а саме: 1) конверсійні складові метафори найчастіше утворені за моделлю $N \rightarrow V$; 2) твірними основами можуть слугувати не лише загальні назви, але й ономастичні реалії; 3) творення конверсійних похідних поширюється не лише на основи слів, але й на багатокомпонентні структури, безпосередньо аббревіатури, складно-корочені слова, словосполучення та композити; 4) багато дериватів є результатами взаємодії конверсії з іншими словотвірними способами.

Конверсійні метафори також називають метафорами-неологізмами, адже вони мають свої структурно-семантичні особливості. Як відомо, конверсія є одним із головних джерел поповнення мовної лексики. Це мовне явище притаманне великій кількості мов світу, проте в англійській мові воно є особливо продуктивним способом словотвору.

Метафори, у свою чергу, традиційно поділяються на номінативні, когнітивні та образні. *Когнітивною* є метафора, яка, базуючись на схожості, розкриває одну з характерних властивостей певного предмета чи явища (ключову чи побічну): *fox* (a cunning or crafty person) – лис. Окрім того, що когнітивна метафора створює певне уявлення про об’єкт, вона ще й зумовлює спосіб мислення про нього. Як відомо, метафоричне значення найчастіше виникає на основі асоціативного переносу частини поняття. Наприклад, Маркус Зусак вживає метафору *You will be caked in your own body* – *Ваше тіло задерев’яніє*. Такий варіант перекладу конверсійної метафори влучно демонструє приклад асоціативного переносу частини

поняття. *Номінативними* вважають метафори, які за схожістю називають якийсь предмет чи особу, та не мають іншого найменування: *the leg of the table* – ніжка столу. *Номінативні та когнітивні* метафори є явищами мови, тоді як образна метафора – це явище мовленнєве, оскільки вона виражає світобачення не якоїсь мовної спільноти, а окремого мовця (письменника, оратора чи просто особистості).

П. Ньюмарк виділяє *авторські метафори* (він відносить їх до оригінальних), тобто індивідуальні метафори, які використовуються виключно автором та не є поширеними в повсякденному вживанні. Він також зазначає, що під час перекладу таких метафор дуже важливо передати їх образність, а також зберегти форму й зміст, адже вони є відображенням оригінального авторського стилю й сприяють збагаченню словникового запасу мови перекладу [3].

Конверсія в англійській мові має особливо широке поширення. Конверсійні процеси в українській та англійській мовах мають різні значення. В англійській – вони посідають важливе місце у словотворі, що спричинено її аналітичною природою та відсутністю морфологічних показників частин мови. Для української мови, на відміну від англійської, явище конверсії є не характерним і не дуже властивим. Це одна з причин, чому в перекладі українською мовою явище конверсії в метафорах дуже часто передається описовим способом з метою детальніше пояснити зміст і розкрити сутність конверсійної метафори. Надалі розглянемо способи відтворення конверсійних метафор і стилістичні прийоми, що застосовуються під час їх перекладу. Визначимо також, чи залежить спосіб перекладу від типу метафори.

У *конверсійних* метафорах слова чи словосполучення розкривають сутність певних явищ чи предметів через інші за контрастністю чи схожістю. Метафори, у свою чергу, можна розмежувати за семантичним, структурним і функціональним критеріями. Варто зауважити, що незалежно від структури, функції, та семантики метафори такий процес словотвору, як конверсія, у її складі може бути присутній. Це означає, що як оригінальні (авторські) та стерті, так і словесні та образні метафори (а також інші її види) можуть містити у своїй структурі лексему, утворену шляхом конверсії, та, відповідно, бути конверсійними.

Під час перекладу конверсійних метафор особливо важливо передати саме смисл, а не значення кожного її елемента. А. В. Федоров виділяє три основні принципи перекладу метафор: 1)

калькування – за можливості збереження образу; 2) додавання/опущення – коли міра допустимої подібності у вихідній мові та мові перекладу різна; 3) заміна образу – за потреби використання більш традиційного та звичного образу для читача [5].

Щодо П. Ньюмарка, то він вирізняє такі способи перекладу метафор: збереження образу у мові перекладу; заміну образу мови джерела стандартним образом мови перекладу, який не суперечить культурі мови; відтворення метафори за допомогою образного порівняння зі збереженням образу; переклад метафори за допомогою образного порівняння (рідше – метафори) з тлумаченням значення (це може призвести до втрати експресивності); відтворення семантики метафори описово; опущення метафори; збереження метафори з конкретизацією значення, маючи на меті підсилити образ [3]. П. Ньюмарк рекомендує перекладати оригінальні (авторські) метафори майже дослівно зі збереженням образності.

А. Річардс у своїй роботі пропонує такі способи перекладу авторських метафор (саме їх неможливо калькувати чи перекласти дослівно, тож класифікує способи передачі метафор відповідним чином): використання образного аналога в мові перекладу; створення дослівного еквівалента; описовий переклад; заміна образу оригіналу на прийнятий у мові перекладу образ; метод компенсації; метод експресивно-прагматичної конкретизації; нейтралізація метафори [6].

Зосередимось на способах перекладу конверсійних метафор, їх характеристики та стилістичних прийомах, що застосовуються під час їх відтворення.

У романі «Крадійка книжок» можна знайти приклади вживання номінативних конверсійних метафор. Наприклад: *rise and fall of her stomach* – шлунок то опускався, то піднімався, *curtains of rain* – заслона дощу, *a corridor of light* – коридор повітря, *gang of tears* – струмки сліз, *roll corn of scorn* – в'їдлива переключка, *smell of friendship* – запах дружби. У всіх випадках спостерігаємо субстантивізацію. Інші приклади субстантивних конверсійних метафор, а саме: *waxy yellows* (субстантивізація прикметника yellow) – жовті, як віск, *cloud-spat blues* (субстантивізація прикметника blue) – забризкані крапельками кольору блакитного марева.

Маркус Зусак вживає велику кількість образних метафор, які одразу ж запам'ятовуються читачеві. Розглянемо речення: *The sky was bleached bed-sheet white each morning* – Небо щоранку затягувало кольором білого простирадла. Словосполучення *bed sheet* ад'єктивується та вико-

нує функцію означення. Автор використовує *the plane was still coughing* (вербалізація іменника cough) – літак досі чмихав, *apartment blocks that look nervous* (вербалізація іменника look) – житлові блоки, які почувуються геть некомфортно, *the table could smell it on your breath* – стіл почув його у вашому подиху (вербалізація іменника smell).

Ад'єктивні метафори також мають своє місце в романі: *tama was grave* (ад'єктивізація іменника grave) – мама насупилася, *cardboard face* (ад'єктивізація іменника cardboard) – картонний вираз обличчя.

Переважають за частотністю використання у романі «Крадійка книжок» саме дієслівні метафори: *she town-walked with Rudy* – вона обходила місто разом із Руді (вербалізація іменника town-walk), *his sentences glowed in the light* (вербалізація іменника glow) – ті фрази виблискували на світлі, *the gun clipped a hole in the night* (вербалізація іменника clip) – постріл продірявив нічне повітря, *the answer traveled from Himmel street* (вербалізація іменника travel) – відповідь на це запитання переходить від Небесної вулиці, *to perfect the letter* (вербалізація прикметника perfect) – написати правильного листа, *stealing cemented their friendship completely* – крадійство остаточно зміцнило їхню дружбу (вербалізація іменника cement).

У романі «Крадійка книжок» читач натрапляє на невелику кількість звичайних конверсійних метафор: *the whole globe was dressed in snow* (вербалізація іменника dress) – увесь світ зодягнувся у сніг, *the hall bathed in sunshine* (вербалізація іменника bath) – коридор купався у світлі, *hot snowflakes showered to the ground* (вербалізація іменника shower) – на землю невпинно посипалися гарячі сніжинки.

У досліджуваному романі бачимо досить велику кількість саме стертих конверсійних метафор, наприклад: *the second eye jumped away* (вербалізація іменника jump) – друге око вмить розплющилося, *a gang of tears trudged from her eyes* (вербалізація іменника trudge) – з очей лилися струмки сліз, *he troubled steering the conversation* (вербалізація іменника trouble) – йому було нелегко розмовляти, *she balled herself up* (вербалізація іменника ball) – вона скрутилася калачиком.

Оригінальні (авторські) конверсійні метафори переважають у романі «Крадійка книжок» Маркуса Зусака, що не є дивним, адже вони надають особливої образності та експресивності й створюють різноманітні асоціативні зв'язки: *I vacation in increments. In colors* (вербалізація іменника vacation) – Моя відпустка – це фрагменти.

Це кольори; *as the graying light arm-wrestled the sky* (вербалізація іменника *arm-wrestle*) – дедалі сивіше світло боролось з небом; *on the white-sky canvas* (вербалізація словосполучення *white sky*) – на білому небі; *teeth like soccer crowd* (ад'єктивація іменника *soccer*) – його зуби тулилися одне на одного, ніби юрмище футбольних вболівальників; *Liesel poker faced* (ад'єктивація словосполучення *poker face*) – Лізел показала байдужний вираз; *the sky was hot-sun* (ад'єктивація словосполучення *hot sun*) – небо було сонячно-спекотним; *she was unfortunate enough to be sandwiched between them* (вербалізація іменника *sandwich*) – їй не пощастило бути затиснутою між обома жінками; *the sky was white-horse grey* (ад'єктивація словосполучення *white horse*) – небо скидалося на попелястого коня; *clouds arched their backs to look behind* (вербалізація іменника *arch*) – хмари знову рушили небом, вони вигинали свої спini.

Як бачимо, у більшості перекладів метафор цього типу перекладач зверталася саме до дослівного перекладу. Проте якщо метафора містить елементи, які не будуть зрозумілими читачам, то їх потрібно адаптувати відповідно до культурно-національних особливостей мови перекладу. Наприклад, метафору *his jaded face was camouflaged* (вербалізація іменника *camouflage*) перекладач Наталія Гоїн передала так: його виснажливе обличчя замаскувалося серед тканини; *a glut of brown-shirt leaders* (ад'єктивація словосполучення *brown shirt*) – всюди сновигали лідери в бурих сорочках; *his thick blond hair massaged his head* (вербалізація іменника *massage*) – його густе біляве волосся підстрибувало на голові.

Комплексний аналіз способів перекладу конверсійних метафор залежно від типу конверсії, виду стилістичного прийому, що використовується під час її відтворення в перекладі, показує такі закономірності:

1) *ад'єктивна конверсійна метафора* перекладається із застосуванням конкретизації та за допомогою порівняння;

2) *субстантивна конверсійна метафора* передається в перекладі, як правило, за допомогою морфологічної трансформації (заміни частини мови) та описового перекладу та прямого лексичного відповідника, найчастіше використовується стилістичний прийом порівняння, гіперболи, оксиморона, антитези;

3) *дієслівна конверсійна метафора* найчастіше перекладається за допомогою конкретизації та з використанням гіперболи, персоніфікації, іронії.

Щодо класифікації конверсійних метафор, то їх можна розподілити на оригінальні (авторські), звичайні та метафори зі стертим значенням.

З огляду на наведений вище аналіз способів відтворення конверсійних метафор можна стверджувати, що найбільш продуктивними способами є такі: описовий переклад, дослівний переклад, структурне перетворення у мові перекладу із заміною образу на більш стандартний, додавання чи опущення та метод експресивно-прагматичної конкретизації. Щодо трансформацій, то під час роботи з досліджуваним видом метафор широко використовується компресія, розширення, конкретизація, генералізація, експресивність, смисловий розвиток, а також позитивація та негативація.

Висновки і пропозиції. Варто зауважити, що переклад конверсійної метафори прямо залежить від близькості культурно-мовних традицій мови оригіналу та мови перекладу. Основне завдання, яке стоїть перед перекладачем – це передати семантику метафори та зберегти образ, який створюється. Іноді мовні образи збігаються, та знайти український відповідник вдається легко, проте все ж здебільшого перекладачеві доводиться вдаватися до вербальної заміни метафоричних елементів, вилучення переносного значення чи навіть перекладу повним еквівалентом.

Варто зауважити, що під час перекладу метафор, зокрема конверсійних, дуже важливо зберігати та враховувати еквівалентність. Найбільше труднощів під час перекладу виникає з авторськими метафорами, адже вони не мають готових еквівалентів.

Список літератури:

1. Зусак М. Крадійка книжок. Харків, 2015. 416 с.
2. Zusak M. *The Book Thief*. New York, 2007. 403 p.
3. Newmark P. *Approaches to Translation (Language Teaching Methodology)*. Oxford, 1980. 200 p.
4. Волошина Є. Конверсія в системі повнозначних частин мови (на матеріалі української та англійської мови). *Нова філологія* : зб. наук. пр. Запоріжжя, 2007. № 27. С. 20–24.
5. Федоров А. Основы общей теории перевода. Москва, 1983. 208 с.
6. Ричардс А. Философия риторики. *Теория метафоры*: сборник. Москва, 1990. С. 44–67.

КОНВЕРСИОННЫЕ МЕТАФОРЫ И СПОСОБЫ ИХ ПЕРЕДАЧИ В АНГЛО-УКРАИНСКОМ ПЕРЕВОДЕ

Статья посвящается анализу конверсионных метафор, их классификации, способам отображения в переводе, а также анализу стилистических приемов, которые используются при переводе. Конверсионная метафора – это метафора, в структуре которой есть лексема, появившаяся способом конверсии. Такие метафоры классифицируются в статье по способу создания главного слова-образа (вербализация, субстантивация, адъективация), а также по общепринятым характеристикам метафор (авторская, обычная, стертая). В статье описываются определенные закономерности перевода конверсионных метафор. Они включают в себя вид переводческой трансформации и стилистического приема, которые используются при переводе.

Ключевые слова: конверсионная метафора, вербализация, субстантивация, адъективация, переводческая трансформация, стилистический прием.

ACTIVE METAPHORS WITH DERIVATIVE LEXEMES AND WAYS OF THEIR RENDERING FROM ENGLISH INTO UKRAINIAN

The article deals with the analysis of active metaphors, the core element of which is a derivative lexeme created as a result of verbalization, nominalization and adjectivization. The classification of the active metaphors with derivative lexemes is presented in this paper. The article also explores some key regularities of the metaphor translation in accordance to the translation transformation and stylistic device used in the process of translation.

Key words: metaphor, verbalization, nominalization, adjectivization, translation transformation, stylistic device.